

SOSYAL KAYGI DÜZEYİ YÜKSEK VE DÜŞÜK ERGENLERİN ANA BABA TUTUMLARINA İLİŞKİN NİTEL BİR ÇALIŞMA

Zülal ERKAN

ME.Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

Eğitim Bilimleri Bölümü

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük ergenlerin ana baba tutumlarını belirlemektir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek (altı öğrenci) ve sosyal kaygı düzeyi düşük (altı öğrenci) toplam 12 öğrenci ile anne baba tutumlarını belirlemeye yönelik görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerin sosyal kaygılarını belirlemek amacıyla Watson ve Friend (1969) tarafından geliştirilen Erkan (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlama çalışmaları yapılan Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma (ODK) ile Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk (SKH) Ölçekleri; öğrencilerin kendi ana baba tutumları ile ilgili bilgilere ulaşmak için ise araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerine göre daha fazla otoriter ve koruyucu tutumlarla karşılaştıkları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Kaygı, Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma, Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk, Ana Baba Tutumu

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine the parental attitude of adolescents whose social anxiety is high and low. Totally twelve students, six with high level social anxiety and six with low level social anxiety were interviewed to determine the parental attitudes. The scales, Fear of Negative Evaluation and Social Avoidance and Distress, which were developed by Watson and Friend (1969) and adapted to Turkish by Erkan (2002) were used to determine the social anxiety of the students. Additionally, the semi structured interview form which was prepared by the researcher was used to have access to the information to be given by the students about their own parental attitudes. According to the results of the research, it can be said that students with high level of social anxiety are exposed to more authoritarian and protective attitudes than students with low level of social anxiety.

Key Words: Social Anxiety, Fear of Negative Evaluation, Social Avoidance and Distress, Family Attitude

GİRİŞ

Kaygı, psikoloji yazınında çok geniş olarak kullanılan bir kavram olmakla birlikte kaygının korku, fobi ve stres kavramları ile yer değiştirilerek de kullanıldığı görülmektedir. Korku, algılanan bir tehlike karşısında duyuşsal, bilişsel, davranışsal ve fizyolojik tepkilerdir. Genellikle belli bir nesne veya kavrama gösterilen tepkidir ve kişinin kendisini korumasında önemli bir araçtır. Fobi, tehlikenin dışında, çoğunlukla mantık dışı, özel bir korku durumudur (Robinson, Rotter, Fey ve Vogel, 1992). İnsanın içinde bulunduğu çevrenin, ortamın ve koşulların dışında oluşur. Fobinin içeriği ve şiddeti düşünceyle, mantıkla anlatılamaz, açıklanamaz; iradeyle denetlenemez, engellenemez ve önlenemez (Köknel, 1995). Stres, olumlu ve olumsuz olayların neden olduğu bir gerilim olarak tanımlanabilir (Robinson ve diğ. 1992). Kaygı, tehdit edilen, meydan okunan bir ortamda, bireyin kendisini yetersiz görmesidir. Birey yüz yüze geldiği bu durum süresince, kişisel yetersizliklerinin, arzu edilmeyen sonuçları üzerinde odaklaşır (Sarason, 1975).

Karacan, Şenol ve Şener'e (1996) göre, bir çok nedenden dolayı kişi kendini kaygılı hissedebilir. Kaygıya yol açan uyarı, sosyal bir ortamda utanmaya neden olduğunda, sosyal kaygı üzerinde durulmalıdır. Sosyal kaygı, toplum içinde konuşma, yemek yeme, birileriyle tanıştırılma gibi bir ya da genel olarak hemen tüm sosyal ortamlardan kaçınma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kişi böyle durumlarda, başkaları tarafından dikkatle izlendiği ve incelenip değerlendirildiği duygusu içindedir .

Sosyal kaygıyı, diğer kaygılardan farklı yapan özellik, hayali veya gerçek ortamlarda, kişiler arası değerlendirmenin olması ya da olma olasılığının bulunmasıdır. Bu nedenle sosyal kaygı, “değerlendirilme kaygısı” olarak da isimlendirilebilir. Sosyal kaygı, yalnız kişinin başkaları tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiği ile ilgili olarak oluşmaz, aynı zamanda değerlendirilme olasılığının varlığı da buna neden olmaktadır (Beck ve Emery, 1985) .

Sosyal kaygı, önceleri sosyal ortamlarda duyulan kaygı, korku ve rahatsızlık yaşantıları; sosyal ortamlardan kasıtlı olarak kaçınma ve başkaları tarafından olumsuz değerlendirilmekten korkma olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda, sosyal kaygının sosyal ortamlardan kaçınma ve huzursuzluk duyma ile olumsuz değerlendirilmekten korkma boyutu bir araya getirilmiştir (Watson ve Friend, 1969). Bu iki boyutu değerlendirmeye yönelik, Watson ve Friend (1969) tarafından “Sosyal Ortamlardan Kaçınma ve Huzursuzluk (SKH) ile Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma (ODK)” ölçekleri geliştirilmiştir. Geçerlik ve güvenilirliği yüksek olan bu ölçekler günümüzde de oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır (Heimberg, Hope, Rapee ve Bruch, 1988; Papsdorf ve Alden, 1998; Mansell ve Clark, 1999).

Schlenker ve Leary (1982)'nin sosyal kaygıyı açıklamak için ortaya koydukları kendilik sunum (the self-presentation approach) yaklaşımına göre, birey sosyal ilişkilerde bulunduğu insanlar üzerinde, belli izlenimler oluşturmaya güdülenmiştir.

Ancak, bu izlenimlerin oluşup oluşmayacağından emin değildir. Böyle durumlarda birey yoğun sosyal kaygı yaşar. Leary ve Kowalski'ye (1993) göre, sosyal kaygı hisseden birey, insanlarla iletişimde bulunmaktan kaçınır. İnsanlar üzerinde yaratmak istediği izlenimleri, yaratamayacaklarını düşünür. Bu nedenle başkaları üzerinde olumsuz izlenim oluşturmaktan kaçınma eğilimindedir.

Birçok insanın kabul ettiği gibi, başkaları üzerinde bırakılacak izlenim oldukça önemlidir. İnsanlar, belli ortamlarda iyi izlenim bırakmanın yollarını araştırmaktadırlar. Bu nedenle başkalarının, kendileri hakkındaki düşünceleriyle ilgilidirler. Sosyal kaygılı bireyler, başkalarından sosyal onay alma ile yoğun bir şekilde ilgilenmektedirler. Başkaları tarafından kabul edilme ve onaylanma ihtiyacı yüksek olan kişilerin sosyal kaygı düzeyleri, kabul edilme ihtiyacı daha düşük olan bireylere göre, daha yüksek olmaktadır (Ellis, 1962; Goldfried ve Sobocinski, 1975; Akt. Leary ve Kowalski, 1995). Olumsuz değerlendirilme korkusu, sosyal onay alma çabalarıyla ilişkilidir. Olumsuz değerlendirilme korkusu yüksek olan kişilerin, onay alma veya onay almamaktan kaçınma motivasyonları yüksektir (Watson ve Friend, 1969). Sürekli sosyal kaygı ölçümleriyle, olumsuz değerlendirmekten korkma ölçümleri arasında, orta ve yüksek düzeyde ilişkilerin varlığı, sosyal kaygıda, olumsuz değerlendirilmekten korkmanın önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Leary ve Kowalski, 1995; Rapee ve Heimberg, 1997).

Olumsuz değerlendirilme korkusu, sadece sosyal kaygının temel nedeni değil, ayrıca çekingen bireylerin de problemidir. Ebeveynlerin, kişilerin dış görünüşlerine ve tavırlarına aşırı önem vermesi, çocuğun devamlı dışarıdan izlendiği ve eleştiriliyormuş hissine kapılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca aşırı koruyucu ebeveyn tarzının, anne-babanın kendi güvensizliklerinden ileri geldiği de belirtilmektedir (Buss,1980, Akt: Takako, 1994).

Sosyal kaygı ile kendine güven duygusu arasında negatif bir ilişki vardır. Kendine güvenin düşük olmasının öncelikli nedeni, ailenin veya arkadaşlarının kabul edici veya reddedici olmasıyla ilgilidir. Kabul edici ve sevgi dolu aileler kendine güveni olan çocuklar yetiştirirken, aşırı derecede otoriter, sert ya da hoşgörüsüz ailelerse, kendine güveni düşük çocuklar yetiştirmektedir (Leary ve Kowalski, 1995). Çalışmalar, sosyal kaygılı bireylerin, kendi ana-babalarını aşırı koruyucu, ilgisiz, reddedici ve çocuklarını utandırma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Hudson ve Rapee, 2000).

Sınırlayıcı ve aşırı koruyucu ebeveyn tarzı, çocuğun bağımsızlığını ve yeteneklerini kullanmayı kısıtlar. Bu durum sonuçta, ebeveyne bağımlılık olarak geri döner. Ebeveynin ilgisiz ve dışlayıcı tavırları, çocuğun güçlü bir şekilde onaylanma ve kabul görme ihtiyacı duymasına neden olabileceği gibi çocukta yanlış değerlendirilme korkusunun gelişmesine de neden olabilmektedir. İleride bu çocuklar sosyal kaygısı olan bireyler olabilmektedir (Allaman ve Crandall, 1972, Akt: Takako, 1994).

Arrindel, Kwee, Methorst ve Van Der Ende, Pol ve Moritz (1989) sosyal kaygısı olan insanlarda, anne ve babanın dışlamasına maruz kalmanın, özellikle de babanın dışlamasına maruz kalmanın, agorafobik durumdan, sosyal fobili olanları ayıt etmede önemli bir faktör olduğunu belirtmektedirler .

Takako (1994) sosyal kaygılı bireylerin ebeveynlerinin kontrol etmeye, kural koymaya, aşırı korumaya ve çok az duygusal destek vermeye eğilimli olduğunu belirtmektedir. Ailelerin bu şekildeki yaklaşımları, çocuğun sosyal ortamlarda, tedirginlik yaşamasına neden olmaktadır. Ebeveynlerin aşırı koruması, özgürlükleri kısıtlaması, sosyal kaygıya neden olabilmektedir.

Hudson ve Rapee (2000) de, sosyal kaygının etyolojisi ile ilgili çevresel faktörleri göz önünde bulunduklarında, aile ortamının da çok önemli olduğunu belirtmektedirler. Sosyal kaygının (fobinin) gelişiminde ailenin katkısını, 1) Sosyal kaygılı bireylerin anne-babalarının çocuk yetiştirme tarzları, 2) Sosyal durumlarda ebeveynlerin model olması ve anne-babaların kısıtlı olarak çocuklarını sosyal ortamlara maruz bırakması şeklinde açıklamaktadırlar.

1-Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tarzları: Araştırmalar, sosyal kaygılı bireylerin ebeveynlerini, aşırı koruyucu, ilgi bakımından eksik, reddedici, utanma taktiklerini daha çok kullanan kişiler olarak algılama eğiliminde olduklarını göstermektedir. Eastburg ve Johnson (1990; Akt. Hudson ve Rapee, 2000), yüksek okula devam eden utangaç kız öğrencilerin, annelerini daha az kabul eden, daha çok kontrol edici olarak sınıflandırma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Sosyal kaygısı yüksek olan kız öğrenciler, sosyal kaygısı düşük olan kız öğrencilerle kıyaslandığında, babalarını daha çok reddedici, daha çok ihmal edici ve daha çok otoriter, disiplin kullanan kişiler olduğu; annelerinin de daha çok ihmal edici ve aşırı koruyucu olduğu bilgisini vermişlerdir

2- Model Alma ve Sosyal Ortamlara Katılımda Yetersizlik: Çocuklarda sosyal yaşantı azlığı, sosyal kaygının gelişmesinde önemli rol oynayabilir. Bir ailenin, diğer ailelerle sosyal ilişkide bulunma derecesi de önemli olabilir. Eğer çocuk, sosyal ortamlara nadiren girerse, sosyal ortamların, zararlı olmadığını öğrenme fırsatını yeterince bulamaz. Çocuğun, sosyal ortamlara sınırlı bir şekilde sokulması, çocuğun akranlarıyla ilişkisini geliştirme ve uygun sosyal beceriler geliştirme fırsatını da engeller. Buna ek olarak sosyal kaygılı ebeveynler, çocuklarına, sosyal ortamların tehlikeli olduğunu öğretebilirler ve bu ortamlardan kaçınmada model olabilirler. Araştırmalar, sosyal kaygılı bireylerin, ebeveynlerini sosyal kaygıya neden olan durumlardan kaçınan kişiler olarak algıladıklarını göstermiştir. Ebeveyni model alma ve sosyal ortamlara katılımda yetersizlik, sosyal kaygıda oldukça önemli bir role sahiptir (Hudson ve Rapee, 2000).

Bögels, Oosten, Muris ve Smulders (2001), sosyal açıdan kaygılı çocukların ebeveynlerinin, başkalarının değerlendirmelerine daha çok önem verdikleri, çocuklarını

sosyal davranışlara daha az teşvik ettiği ve ailelerin daha az sosyalleşebilme özelliğine sahip olduklarını belirtmektedir.

Sonuç olarak sosyal kaygının oluşmasında anne-baba tutumlarının önemli olduğu ve özellikle otoriter ve koruyucu anne-baba tutumlarının sosyal kaygının oluşmasında önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan ergenlerin nasıl bir ana baba tutumuna sahip olduğunu incelemek için nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır.

ÖRNEKLEM

Görüşme yapılan öğrencilerin seçiminde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden aşırı ve aykırı durum örnekleme kullanılmıştır (Yıldırım,1999). Bu öğrencilerin seçiminde şöyle bir yol izlenmiştir: İlk olarak 2000-2001 öğretim yılında alt ve orta sosyo ekonomik düzeyi temsil ettiği düşünülen okullar içinden basit küme örnekleme yolu ile Adana İlinde 4 okul; İçel ilinden 6 okul seçilmiştir. Bu okulların lise ikinci sınıfında bulunan 900 öğrenciye Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk ile Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma Ölçekleri uygulanmıştır. Toplam 900 öğrenciden 782 öğrencinin ölçekleri değerlendirmeye alınmıştır. Daha sonra öğrencilerin her iki ölçekten aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Değerler, SKH ölçeği için \bar{X} : 9.956 , Ss:5.004; ODK ölçeği için \bar{X} :16.812, Ss:5.482 olarak bulunmuştur. Ölçeklerden alınan puanların ortalamadan bir standart sapma üstü ve altı bu çalışma için kesme noktası olarak kabul edilmiştir. SKH ölçeği için 15 puan ve üstü ; ODK ölçeği içinde 22 puan ve üstü sosyal kaygı düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir. Buna göre SKH ölçeğinden 5 puan ve altında puan alanlar, ODK ölçeğinden de 11 ve daha düşük puan alanlar, sosyal kaygı düzeyi düşük olarak değerlendirilmişlerdir. Bu kriterleri karşılayan, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin sayısı 66; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin sayısı da 54 olarak bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler arasından random olarak altışar öğrenci görüşme yapmak için seçilmişlerdir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek altı öğrencinin dördü kız, ikisi erkek ve yaş ortalaması 15.83 dür. Sosyal kaygı düzeyi düşük altı öğrencinin ikisi kız, dördü erkek ve yaş ortalaması 16' dır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerini belirlemek için Watson ve Friend (1969) tarafından geliştirilen Olumsuz Değerlendirilmekten Korkma ile Sosyal Kaçınma ve Huzursuzluk Ölçekleri kullanılmıştır. Bu ölçeklerin Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Erkan (2002) tarafından yapılmıştır. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin nasıl bir ana baba tutumuna sahip olduklarını belirlemek için ise

araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda ana baba tutumları demokratik, koruyucu-istekçi ve otoriter olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. İlk önce öğrencilerin genel olarak demokratik, otoriter, koruyucu-istekçi ana baba tutumundan ne anladıklarına, daha sonra kendi ana-baba tutumlarını nasıl algıladıklarına yönelik sorulara yer verilmiştir . Görüşme formunda yer alan soruların, öğrenciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını görebilmek amacıyla bir n uygulama yapılmıştır. Bunun için Anadolu lisesi 2. sınıfında okuyan kayđı düzeyi yüksek ve kayđı düzeyi düşük ikişer öğrenciyle görüşme yapılmıştır.n uygulamanın ardından, görüşme formunda yer alan sorular tekrar gözden geçirilmiştir. Değerlendirme sonuçları uzman görüşüne sunulduktan sonra, görüşmede sorulacak sorular belirlenmiştir.

VERİLERİN ANALİZLERİ

Sosyal kayđı düzeyi yüksek ve düşük öğrenciler belirlendikten sonra, seçkisiz yolla (random) belirlenen 6 yüksek ve 6'da düşük sosyal kayđılı toplam 12 ğrenci ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizine geçilmeden önce ilk olarak kasetten görüşmeler dinlenerek yazıya dklmştir. Görüşme kayıtlarının yazıya geçirilme işlemi veri kaybını önlemek amacıyla, araştırmacının kendisi tarafından bizzat yapılmıştır. Daha sonra verilerin kodlama işlemi yapılmıştır. Kodlamalar üzerinde çalışılmış ve bir kod listesi oluşturulmuştur. Daha sonra bu kodları belirli kategoriler altında açıklayabilen temalar bulunmuştur. Tematik kodlamada, ortaya çıkan kodların benzerlik ve farklılıkları belirlenerek birbiriyle ilişkili olan kodları bir araya getirecek türden temalar belirlenmiştir. Kodlama listesinin ve temaların oluşturulması aşamasında bir uzman görüşüne başvurulmuştur. Görüşme verilerinden iki öğrenciye ait olan metinler rastgele seçilerek bu konuda uzman kişiye verilmiştir. Farklı temalar altında yer alan kodlamalar yeniden incelenmiştir. Aynı veri üzerinde araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar ile uzman kişinin yaptığı kodlamalar arasındaki tutarlılığa bakılmış ve sonuç tatminkar bulunmuştur. İçerik analizi yapıldıktan sonra temalara ait frekanslar bulunmuştur.

BULGULAR

Sosyal kayđı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ana-baba tutumlarınae yönelik sorulara geçmeden önce öğrencilerin genel olarak demokratik, otoriter, koruyucu-istekçi tutumlardan ne anladıkları öğrenilmek istenmiştir. Öğrencilerin bu kavramlar hakkında bilgilerinin olup olmadığını görmenin, kendi ana baba tutumlarını ne kadar sağlıklı değerlendirebileceklerine bir kanıt olacağı dşnlmştir. Bu nedenle ilk olarak, öğrencilerin demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter ana- baba tutumundan neler anladıkları üzerinde durulmuş daha sonra kendi ana-baba tutumlarını nasıl değerlendirdiklerine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bulgularda alıntılara yer verilirken sosyal kayđı düzeyi yüksek her bir ğrenci için SKDY1, SKDY2....6 ; sosyal kayđı düzeyi düşük her bir ğrenci için de SKDD1, SKDD2....6 şeklinde kodlamalar kullanılmıştır.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin demokratik ana baba tutumlarına yönelik betimlemelerine bakıldığında, demokratik ana baba tutumuna yönelik özelliklerden bir ya da bir kaçını ifade ettikleri görülmüştür. Görüşme yapılan öğrencilerin kaygı durumuna bakılmaksızın demokratik ana baba tutumunu “*eşit davranılması, görüşlerin alınması, kendilerine değer verilmesi, insan yerine konulması, güven duyulması, çocuğuna inanması, söz hakkı verilmesi, iş bölümünün olması, dinlenilmesi, ne çok özgür ne de çok kısıtlayıcı davranması, ön yargısız yaklaşılması, paylaşması*” şeklinde betimlemişlerdir.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan öğrenciler koruyucu –istekçi ana baba tutumunu ise “*dış zararlardan koruması, zararlı arkadaşlardan koruması, üstüne düşmesi, fazla nasihat vermesi, her fırsatta ilgilenmesi, çocuklarıyla her fırsatta ilgilenmesi, çocuklarının her anında yardımcı olmaya çalışması*” şeklinde açıklamışlardır.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olan öğrenciler otoriter ana baba tutumundan ise “*kesin kurallar koyması, otorite olması, evde sadece kendi sözlerinin dinlenmesini isteme çocuklarına fazla hak tanımaması, her şeye karışmaları, her şeye hakim olmak istemeleri, astığı astık kestiği kestiği gibi dediklerini yapturtmaları, cezalar veren, esnek olmayan*” gibi davranış örüntülerini kullanarak açıklamaya çalışmışlardır.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin demokratik, koruyucu ve istekçi, otoriter ana-baba tutumlarına yönelik değerlendirmelerinin, literatürde yer alan tanımlara benzer biçimde olduğu söylenebilir.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin ana baba tutumlarını yönelik bu genel değerlendirmelerinden sonra kendi ana babalarının tutumlarını betimlemelerine yönelik bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin kendi anne babalarını ne derece demokratik, koruyucu- istekçi veya otoriter olarak algıladıklarına ilişkin verilen cevaplardan ve bu tutumlara yönelik literatürde yer alan tanımlamalardan yararlanılarak bunların altında yer alan temalar belirlenmiştir. Bu temalar oluşturulurken, şöyle bir süreç izlenmiştir: ilk olarak demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter ana baba tutumuna yönelik literatürde yer alan tanımlamalara bakılmıştır. Daha sonra bu tanımlamalarda yer alan özellikler ve çocukların kendi ana baba tutumlarına yönelik betimlemeleri karşılaştırılmıştır. Örneğin literatürde demokratik ana baba tutumu, çocuğuna içten ve derin sevgi duyan, ve bunu şartsız olarak gösteren, çocuğunun ilgi ve ihtiyaçlarına karşı hassas olan, çocuğunun davranışlarını ilgi ve anlayışla izleyen, özerk iradesine ve sağlıklı uyuma değer veren, yaşına göre bazı kararlar almaya çocuğu teşvik eden, önemli konularda alınan kararların nedenlerini çocuğuyla tartışan, onun görüşlerine değer veren, sözlü alışverişe imkan sağlayan, her konuda çocuğuna iyi bir rehber olmaya çalışan davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Kuzgun, 1972) .

Bu tanım temel alınarak, öğrencilerle yapılan görüşmeler incelendiğinde özerklik; sorunların paylaşımı; görüş alış verişinde bulunma ve alınan kararların nedenlerini tartışmayı içeren karara katılma; dinleme, duygu ve düşüncelerin rahatlıkla ifade edilmesini içeren iletişim; kontrolün, basit standartların ve esnekliğin bulunması; ihtiyaçlara duyarlılık; yönlendirme, destekleme ve açıklayıcı olmayı içeren rehberlik ve tutarlılık temalarının demokratik ana-baba tutumları içinde yer almasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin kendi ana babalarının demokratik tutumları ile ilgili betimlemeleri sonucu ortaya çıkan temalar ve bu temaların görülme sıklıkları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Kendi Ana-Babalarının Demokratik Tutumlarını Oluşturan Temalara Ait Frekans Dağılımları

Ana Baba Tutumu: Demokratik	Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük f	Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek f
Özerklik	21	3
Sorunları paylaşma	6	11
Karara Katılım: Görüş alışverişi Nedenlerin tartışılması	11	4
İletişim: Dinleme Duygu ve düşüncelerin ifadesi	6	5
Kurallar: Kontrol Basit standartlar Esneklik	11	2
İhtiyaçlara duyarlılık	3	2
Rehber Olmak: Yönlendirici Destekleyici Açıklayıcı	22	5
Tutarlılık	1	–
Toplam	81	32

Tablo 1’de görüldüğü gibi Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin demokratik ana baba tutumlarına ait temaları kullanma sıklığı (f: 81) sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilere göre (f: 32) daha fazladır. Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilere göre demokratik ana baba tutumları ile karşılaştığı söylenebilir. Örneğin Sosyal kaygı düzeyi düşük bir öğrenci demokratik ana baba tutumuyla ilgili olarak “...Mesela bazı arkadaşlarım var, annesi ile babası ile rahat konuşamıyor yani. Olur mu öyle şey konuşamamak. Bizde bu ortam yok, konuşabiliyorum ben rahatça. İstedğim gibi davranabiliyorum, rahat oluyorum” (Demokratik tutum- iletişim teması), (SKDD3) demiştir.

Koruyucu-istekçi ana-baba tutumu literatürde ana-babanın aşırı koruması, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermesi olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 1999). Bu tanım temel alınarak ve öğrencilerle yapılan görüşmelerde değerlendirildiğinde, koruyucu ve istekçi ana baba tutumu aşırı kontrol edici, aşırı nasihat verici ve aşırı ilgi gösterme temalarını kapsamaları uygun görülmüştür. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düzeyi düşük öğrencilerin, kendi ana babalarının koruyucu ve istekçi tutumlarına yönelik betimlemeleri sonucu ortaya çıkan temalar ve bu temaların görülme oranları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Kendi Ana-Babalarının Koruyucu-İstekçi Tutumlarını Oluşturan Temalara Ait Frekans Dağılımları

Ana Baba Tutumu:	Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük f	Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek f
Koruyucu-İstekçi		
Aşırı kontrol edici	1	15
Aşırı nasihat verme	5	10
Aşırı ilgi gösterme		5
Toplam	6	30

Koruyucu istekçi ana-baba tutumlarının frekanslarının, sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük olma durumuna göre farklı olduğu görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinin tutumunu betimlerken, koruyucu-istekçi olmayla ilgili temaları kullanma sıklığı (f : 30), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre (f : 6) daha fazla olduğu görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin daha fazla koruyucu-istekçi tutumlarla karşılaştığı söylenebilir. Öğrencilerin koruyucu-istekçi tutuma ait yaşantılarına ve bu tutum içinde yer alan temalara da örnek oluşturacak görüşmelerden alıntılar aşağıda yer almaktadır:

“.....her zamanki gibi annem bayağı üstüme düşüyor, çevreden arkadaşlardan falan bir zarar gelmemesi için elinden geleni yapıyor.” (Koruyucu tutum: Aşırı ilgi ve aşırı kontrol temaları) (SKDY1).

“...genel olarak ağabeyim, annem, babam, ablalarım da var. Onlar kötü şeylerden uzak tutmaya çalışıyorlar sürekli böyle öğütler veriyorlar. (Koruyucu tutum: Aşırı nasihat verme teması) (SKDD1).

Literatürde, otoriter ana-baba tutumu çocuğuna olan sevgisini, çocuk istenilen şekilde davrandıkça gösteren, mutlak itaat bekleyen, istek ve emirlerin tartışmasız yerine getirilmesini isteyen, aksi halde cezaya baş vurur şeklinde tanımlanmaktadır (Kuzgun, 1972). Bu tanım temel alınarak ve öğrencilerle yapılan görüşmelerde değerlendirildiğinde, otoriter ana baba tutumu, görüşlerin alınmaması, sorunların paylaşılmaması, baskıcı, fiziksel, duygusal ve maddi ceza uygulanması, katı kuralların olması, manevi ihtiyaçları karşılanmaması temalarından oluşturulmuştur. Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük öğrencilerin kendi ana babalarının tutumunu betimlerken otoriter olmayla ilgili bu temaların görülme sıklıkları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3
Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek ve Düşük Öğrencilerin Kendi Ana Babalarının Otoriter Tutumları Oluşturan Temalara Ait Frekans Dağılımları

Ana Baba Tutumu:	Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük	Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek
Otoriter	f	f
Görüşlerin alınmaması	1	6
Sorunların Paylaşılmaması	1	8
Baskıcı	4	9
Ceza: Fiziksel, Duygusal Maddi	3	8
Katı Kurallar	3	8
Manevi ihtiyaçların karşılanmaması	-	1
Toplam	12	40

Tablo 3’de sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde otoriter tutuma ait bu temalarla karşılaşma sıklığı (f: 40), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre (f: 12) daha yüksektir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinin sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerine göre daha fazla otoriter tutumlara sahip olduğu

söylenbilir. Öğrencilerin otoriter tutuma ait yaşantılarına ve bu tutum içinde yer alan temalara da örnek oluşturacak görüşmelerden alıntılar aşağıda yer almaktadır:

“..Bizde bir kral var. Kral yönetir bizde. Onun dediklerini uygularız, yani son karar babadan çıkar” (Otoriter tutum: Baskıcı tema), “.....Bizlerin görüşleri, fikirleri asla alınmaz” (Otoriter tutum:Görüşlerin alınması teması), “ ...Aslında ihtiyaçlarımız evet karşılanıyor, para bakımından ihtiyaçlarımız karşılanıyor ama manevi yönden kralımız biraz uzak bizden, kraliçemiz biraz daha yakın” (Otoriter tutum: Manevi ihtiyaçların karşılanmaması) (SKDY3).

“..Sürekli benim iyiliğimi düşünüyorlar, onun için koydukları kuralların dışına çıkmamı istemiyorlar. Bazı konularda bana sürekli emir veriyorlar, mesela ders çalış diye fazla arkadaşlarının yanına gitme diye bu türden şeyler” (Otoriter tutum: Baskıcı ve katı kurallar temaları) (SKDY4) .

Çalışmada ana baba tutumları demokratik, koruyucu- istekçi, otoriter tutumlar olarak alınmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucu bu üç tutum kapsamına girmeyen davranışlarla da karşılaştıkları gözlenmiştir. Bu davranışların ilgisiz; dengesiz ve kararsız tutumlar içinde yer almasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. İlgisiz ana baba tutumu literatürde çocuğunu ihmal etme, çocuğunun nerede ne yaptığı ile ilgilenmeyen, çok az sevgi gösteren çocuğun davranışlarına en az kontrol gösterme şeklinde tanımlanmaktadır (Yavuzer, 1993). Bu çalışmada yapılan görüşmeler sonucunda bu tutumun altında yer alabilecek ilgisizliğin dışında başka temalara rastlanılmamıştır. O nedenle bu tutumu yalnızca “ilgisizlik” davranışının temsil etmesine karar verilmiştir. Dengesiz ve kararsız tutum ise, ana baba arasındaki görüş ayrılıkları, ana babanın gösterdikleri değişken davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Yavuzer, 1993). Bu tutumun altında tutarsız ve eşit davranmama temasına yer verilmiştir. İlgisiz; dengesiz ve kararsız ana baba tutumlarına yönelik davranışların frekansları Tablo 4’de sunulmaktadır.

Tablo 4
Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük ve Yüksek Öğrencilerin
Kendi Ana Babalarının İlgisiz, Dengesiz ve Kararsız
Tutumlarını Betimlemeleriyle İlgili Frekansları

Ana Baba Tutumu	Sosyal Kaygı Düzeyi Düşük f	Sosyal Kaygı Düzeyi Yüksek f
İlgisiz Ana baba Tutumu	3	1
Toplam	3	1
Dengesiz ve Kararsız Tutum	3	6
Tutarsız eşit davranmama	-	2
Toplam	3	8

göre (f :3) daha düşük bulunmuştur. Sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilere göre daha fazla ilgisiz tutumlarla karşılaştığı söylenebilir. Bir öğrenci ilgisiz ana baba tutumuna ait yaşantısını, “..babam mesela sabah yedi akşam yedidir. İşten eve, evden işe falan.Öyle olunca bizimle pek ilgili değildir.....” (ilgisiz ana baba tutumu) (SKDD5) şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 4’de, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, ana baba tutumlarını betimlerken, dengesiz ve kararsız tutumları kullanma sıklığının (f :8), sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin kullanma sıklığına göre (f:1) daha fazla olduğu görülmektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilere göre daha tutarsız, dengesiz ana baba tutumları ile karşılaştığı söylenebilir. Örneğin sosyal kaygı düzeyi yüksek bir öğrenci kararsız ana baba tutumuyla ilgili olarak “Ailemin bana nasıl tepki vereceğini bilmiyorum, ağabeyimle bana eşit davranmıyorlar. Ama konuşmalarında beni daha üstün tutuyor..” (Dengesiz ve karasız tutum) (SKDY5) demiştir.

Ayrıca görüşmeler sonucunda yapılan içerik analizlerine göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin sorunlarını yalnızca anneleri ile paylaştığı; sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin yarısının anne ve babası ile; 2’sinin ise annesi ile paylaştığı; bir öğrencinin de bu konuda daha özerk bir davranış sergileyerek kendi sorunlarını öncelikle kendisinin çözmeye çalıştığı görülmektedir.

TARTIŞMA VE YORUM

Literatür incelendiğinde otoriter, aşırı koruyucu ana-baba tutumlarının sosyal kaygının meydana gelmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Sınırlayıcı ve aşırı koruyucu ana-baba tutumu çocuğun bağımsızlığını, özerkliğini, yeteneklerini kullanmasını kısıtlamakta ve bu durumda ana-babaya bağımlılık olarak geri dönmektedir (Alloman ve Crandall, 1972; Akt.Akyıl, 2000). Ebeveynler, çocuğun özerk davranışına, aşırı koruyucu ya da reddedici olarak tepkide bulduklarında, çocuk özerkliğini utangaçlıkla ya da kaygıyla ilişkilendirmeyi öğrenir (Bögels, Oosten, Muris, Smulders, 2001).

Bu nitel çalışmanın bulgularına göre, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin ailelerinde, sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ailelerine göre demokratik tutumların görülme oranının daha az, koruyucu ve otoriter tutumların görülme oranının ise daha fazla olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar yurt dışında yapılmış araştırma sonuçlarını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Ayrıca görüşmeler sonucunda, ana- baba tutumlarına yönelik daha detaylı bilgilere de ulaşılmıştır. Bu çalışma da ana- baba tutumları demokratik, koruyucu istekçi, otoriter tutum olarak alınmıştır. Görüşmeler sonucunda, ana baba tutumlarını bu üç boyut içinde almanın yeterli olmadığı görülmüştür. İlgisiz, kararsız ve tutarsız ana-baba tutumları da söz konusudur. Bu nedenle, ana baba tutumlarını

değerlendirmede kullanılan Ana Baba Tutum Ölçeğinin bu bağlamda yeterli olmadığı söylenebilir. Yapılan görüşmelerde, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin problemlerini sadece anneleri ile paylaştıkları sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin ise sorunlarını ana babaları ile paylaştıkları gözlenmiştir. Bu bulgu da sosyal kaygı düzeyi düşük öğrencilerin, sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilere göre daha demokratik bir ortamda bulduklarının bir başka kanıtı olarak düşünülebilir.

KAYNAKLAR

- Akyıl, Y. (2000), “ Perceived Parental Child-Rearing Practices and Social Anxiety in Adolescent Turkish”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arrindel, W.A.,Kwee,M.G.T., Methorst,G.J.,Van Der Ende,J.,Pol, E., Moritz, B.J.M. (1989). Perceived parental rearing styles of agoraphobic and socially phobic in-patients. *British Journal of Psychiatry*.155,526-535.
- Beck, A.T.ve Emery, G. (1985), *Anxiety Disorders and Phobias: A Cognitive Perspective*, New York: Basic Books..
- Bögels, S.M., Oosten, A.v.,Muris ve P.,Smulders, D. (2001), “Familial Correlates of Social Anxiety In Children and Adolescents.” *Behaviour Research and Therapy*. 39, 237-287.
- Erkan, Z. (2002). “Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri, Ana-Baba Tutumları ve Ailede Görülen Risk Faktörleri Üzerine Bir Çalışma”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hemberg, R.G., Hope, D. A., Rapee, R. M. ve Bruch, M. A.(1988), “The Validity of The Social Avoidance and Distress Scale and The Fear of Negative Evaluation Scale with Social Phobic Patients,” *Behaviour Research Therapy*,. 26 (5), 407-410.
- Hudson, J. L.ve Rapee, R. M.(2000), “The Origins of Social Phobia,” *Behavior Modification*, 24 (1) 102-130.
- Karacan, E., Şenol, S. ve Şener,Ş. (1996), “Çocukluk Ve ergenlik Çağında Sosyal Fobi,” *3P Dergisi*, 4 (ek-1), 28-34.
- Köknel, Ö. (1995), *Korkular, Takıntılar, Saplantılar*, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi, 19.
- Kuzgun, Y. (1972), “Ana-Baba Tutumlarının Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi,” *Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Leary, M. R.ve Kowalski, R.M. (1990), “Impression Management: A Literature Review and Two-Component Model,” *Psychological Bulletin*, 10 (1), 34-47.
- _____ (1993), “The Interaction Anxiousness Scale Construct and Criterion-Related Validity,” *Journal of Personality Assessment*, .61(1) 136-146.
- _____ (1995), *Social Anxiety*, Newyork, London: The Guilford Press.
- Mansell, W.ve Clark, D.M. (1999), “How Do I Appear To Others? Social Anxiety And Processing Of The Observable Self,” *Behaviour Research and Therapy*, 37, 419-434.

- Papsdorf, M., Alden, L. (1998), "Mediators of Social Rejection in Social Anxiety: Similarity, Self-Disclosure, and Overt Signs of Anxiety," *Journal Of Research In Personality*, 32, 351-369.
- Rapee, R. M.ve Heimberg, R.G. (1997), "A Cognitive-Behavioral Model of Anxiety in Social Phobia," *Behaviour Research Therapy*, 35 (8), 741-756.
- Robinson, E. H., Rotter, J.C., Fey, M.A.ve Vogel, K.R. (1992), *Helping Children Cope with Fears and Stress*, North Carolina: ERIC Counseling and Student Services Clearinghouse, 5-6.
- Sarason, I. G. (1975) *Stress and Anxiety*,Derl.: I.G. Saroson ve Spilberger C.D. (Washington, London),175-176.
- Schlenker, B. R.ve Leary, M. R. (1982), "Social Anxiety And Self Presentation: A Conceptualization and Model," *Psychological Bulletin*, 92 (3), 641-669.
- Takako, S. (1994) " Familial and Developmental Antecedents of Social Anxiety" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Temple Üniversitesi
- Yavuzer, Haluk (1979), "6-12 Yaş Çocuklarının Psikososyal Gelişmesi," *Psikoloji Dergisi*,5, 20-24.
- Yıldırım, A.ve Şimşek, H. (1999), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Watson, D. ve, Friend, R. (1969), "Measurement of Social-Evaluative Anxiety," *Journal of Consulting Clinical Psychology*, 33, (4), 448-457.